

Ստակ ունենանք, բարեկամ կը ստանանք :

Բարեկամներուդ թշուառութիւնները իբրեւ քու անձիդ թշուառութիւնները սեպէ :

Նոյն ու կանայք անանկ բարկութիւններ ունին՝ որ իրարու հաւասար են :

Բժոխը ուժ ունի, բայց իմաստութիւն չունի :

Սարդ մը չկայ բոլորովին երջանիկ :

Թէ որ խոհեմ ես, ամէն բան կը յաջողի քեզի :

Լուծիւնը դառնագոյն յանդիմանութիւնն է :

Բնութեամբ ամէն տեղ է և ամէն բան կը տեսնայ :

Սարմնոյ սէրը հոգւոյն մահն է :

Նովուն ալիքները բարկացող հոգւոյ պատկերն են :

Իմաստունը պէտք է միշտ հպատակի օրինաց :

Բժէն ապերախտ մարդ չար մարդ է :

Շատ երջանիկ մարդիկներ կը ճանչնամ, որոնք իմաստուն չեն :

Տխրութիւնները հիւանդութիւն կը ծնանին :

Պաշտ կը խօսիս, և մտիկ չես ըներ . քու գիտութիւնդ սորվեցուցած կ'ըլլաս, բայց իմիս սորված չես ըլլար :

Պիտուններէն աւելի գիտուններ ալ կան, և դարձեալ անոնք ալ երբեմն կը խաբուին :

Սարդիկ կան որ զեղխութեամբ կ'ապրին, որոնք համար աւելի դժուարին է իրենց վաստըկածը պահելը՝ քան թէ նոր հարստութիւն վաստակիլը :

Կը շարունակուի :

Անդար, արաբացի քերթոսած :

Իրաւամբ ըսին որ արաբացի քերթողք իրենց երկրին առաջին պատմիչները եղան . և ասոնք իբրեւ կանգնիչ հանդիսացան ընդհանուր լեզուի մը : Բոնց տաղերը ամէն դին բերնէ բե-

րան պատմուելով՝ իւրաքանչիւր բառից յայտարար գաղափար մը տուին . երբոր շատ ցեղեր այլ և այլ բացատրութիւն կու տային նոյն մտածման, բանաստեղծից ընտրածը կ'ընդունուէր . և ասանկով Իրաբացւոյ լեզուն կամաց կամաց ձևացաւ : Երբ միջոցին իմացուեցաւ նաև քաղաքականութեան օգուտները, երկասիրութեանց հանձարոյ պէտք եղած համարումը տրուեցաւ, որ ինչուան այն ատեն միայն քաղաքական յաղթանակաց կը տրուէր : Երբ հանուր ժողովքներ հաստատուեցան, որոնք մէկզմէկ ճանչնալու ու սիրելու կը ծառայէին : Եւ ժողովքները, որ ()բազ, Սաչնա, և Շուլէլ-Սէճազ (որ Իրաֆադ լերան ետին կ'իյնայ) քաղաքներուն մէջ կ'ըլլուէին, բանաստեղծութեան ահուժ մըն էին . և թէպէտ պարզութիւն մը կը տիրէր հոն, բայց նաև պատկառելի էին, ինչպէս ողիմպիական խաղերը : Եւ էին ունկընդրաց շրթունքը և մտքերնին ամփոփեալ . և ահա խրոխտ քաղաքով մարտիկ մը առաջ կու գար . ոչ պատուոյ նշան մը և ոչ ալ զարդարանք մը վրան կ'երևնար որ ըսես թէ մեծ աստիճանի անձ մըն է, և սակայն ամենուն աչքը անոր վրայ էր : Եւրոքի մը վրայ կ'եւէր, և հոն քաղցր ձայնիւ և միայն քերթողական ներշնչութեամբ և կամհրաշալի յիշողութեամբ մը ամբողջ քերթութեամբ մը կ'արտասանէր : Երբեմն կ'երգէր իր արիական գործքերը, և իր ազնուական սերունդը . երբեմն վրէժխնդրութեան հաճոյքը կը նկարագրէր, մերթ հիւրասիրութեան քաղցրութիւնը, մերթ ալ արիութիւնը, միշտ պատիւը : Սրիշ անգամ կը ստորագրէր բնութե հրաշալիքը, անապատին միայնութիւնը, աւազի վրայ ծաղկազարդ սիրելի դաշտերը, վրին արագընթացութիւնը : Բժնքը անոր բերնին նայելով՝ ամէն տեսակ զգածմանց մէջ կ'ընկըղմէին, զորոնք բանաստեղծը կ'ուզէր ազդել իրենց . երբեմն դիւցազին դժբաղդութեան նկարագիրը՝ անոնք երեսին վրայէն զարմանք կը ցոլացնէր, և

վատ մարդուն վրայ եղած նկարագիրը՝ արհամարհանք։ Մենեւին իրենց զգած մունքը չէին կեղծեր, և բանաստեղծը աւելի կենդանի ազդեցութիւն մը զգալով ինք իր վրան ակմբին ցուցուցած կերպէն, նոր խանդով մը առաջ կը տանէր իր զրոյցքը։ Արտաքոյ կարգի իշխանութիւն մը ունենալով արաբացի քերթողք, Սահմէտէն առաջ իրենց հայրենեացը առաջին պատմաբանքը պիտի ըլլային։ տէր և իշխան կարծեաց, ըստ հաճոյից իւրեանց այլ և այլ տոհմերը կը բարձրացընէին կամ կը նուաստացընէին։ այսպէս ասոնք ահարկուէին և ակնածելի։ իրենց մատենագրութիւնքը () քաղի ակումբին ընդունելի ըլլալէն ետքը, ծանրագին դիպակի վըստ ոսկեգիր կը գրուէին, և Վեապէին մէջ կը կախուէին ի յիշատակ յետնոց։

Այս կերպով եօթն ոսկեգիր քերթուածները մինչև մեզի հասան, և ասոնց հեղինակներուն անունը դեռ ևս հռչակեալ է, որ են Սմբուքայս (մեռեալ ի 540), Խաթաֆա (մ. ի 564), Միւրու (մ. ի 622), Հարիթ (ծն. ի 540), Լէպիտ (մ. ի 662), Օռհէյր (մ. ի 627), և Նիդար կամ Նիդարա (մ. ի 615), մասնաւորապէս Նիդարը, որ շատ ազէկ կ'անձնաւորէ աս նախ-իսմայէլեան բանաստեղծութիւնը։ Արաբացիք իրիկունը վրանի տակ զուարճութեամբ կը ըսեն այս զարմանալեօք հիւսուած շարադրածները, որ սրտաշարժ և թատերական պատմութեան մը գեղեցկութեան հետ ունին նաև քաղցր և տարփալի ներդաշնակութիւն մը։ անոնց մէջ զիրենք վառող ամէն զգածմունք և ամէն կիրքերը մէկտեղ կը գտնեն, այնպիսի լեզուով մը նկարուած՝ որ կարծես թէ աս տեսակ բացատրութեանց համար ստեղծուեր է։ Նիդարա, որ իր քաջագործութեամբն ու բանաստեղծական հանձարովը սրայծառացաւ, մէկանոնց մէջ ոչ ինչ ընդհատ զարմացընող գէտքեր ունեցաւ։ սրգի Էտատայ և խափշիկ գերի կնկան մը, ինչ մօրը բաղ-

դը ունեցաւ։ արիւնալից կուռոյ մը մէջ ազատ հռչակուելով, հրաշալի քաջութիւններ ըրաւ զանազան անգամներ և ճշմարիտ դիւցազն մը եղաւ։ Նիդար տարիքը առած սպաննուեցաւ՝ Վեպհան յեղէն Սիզը անունով արաբացոյ մը ձեռքով։

Ինչպէս որ կ'ըսեն ոմանք թէ Հոմերոսի քերթուածները առօրինակ բերնէն ժողովուած ու միաւորուած են, այսպէս ալ կը կարծուի թէ Նիդարի վիպասանութիւնը Հարուն-էլ-Բէշիտ աւիրապետին ժամանակը կրօնական ու արտաքին պատմութիւն պատմողաց և երգեցողաց բերնէն հաւաքուած ու հիմնական ձևը մտած ըլլայ։ Այս քերթուածը, ինչպէս այն ատեն, հիմա ալ աղբիւրն է ուսկից ան պատմողներն ու երգաբանները զեղեցիկ կտորներն ընտրելով՝ կը զուարճացընեն Երիպտասի, Եսթրայ և Արաբիոյ ժողովուորները։ Եւ այս ասիկայ մասնաւորապէս կուռքի մը պէս կը պաշտուի թափառական Նարաբացոյ մէջ։ Նիդարայ վիպասանութիւնը խառն է պատմութեամբ և բանաստեղծութեամբ, ուր որ քերթողը, տարփածուն և դիւցազնը մի և նոյն անձն է։ Արաբացոյ երևակայութեանը վրայ մեծ ազդեցութիւն կ'ընեն դիւցազնութիւն, սէր և բանաստեղծութիւն։ Ինք երցողաց զուարճութեան համար՝ Նիդարայ արիական կենաց մէկ քանի դրուագները կը դնենք օրագրիս մէջ։

Նիդար ծնաւ կտրիճ պատերազմողէն Էտատայ և ի սեւամորթ Օէպէտէ՛հա գերւոյն։ Սևորդւոյն պղտիկութեան առաջին տարիներէն ցուցուցած ոյժն ու կանխահաս մտաբացութիւնը Էտատայ պատերազմակից ընկերքը զարմացուցին։ Եսթը զաղայն կը պահանջէին, ըսելով թէ ծնած է գերի կնկանէ մը, զոր իրենք չնորհեր էին Էտատայ։ Էտատ մերժեց գերութեան մատնել իր արիւնը։ Վատաստանը Օէպէի իշխանին դիմացը հանեցին։ «Թող բերեն, ըսաւ անիկայ,

զտղան, որպէս զի կարենամ իմ աչուը ներսովս գատել վէճին նիւթը, Եւ տատ աս խօսքէն ետքը դուրս ելաւ ու իր տղուն ձեռքէն բռնած ներս մտաւ :

Տղուն վրանին մէջ մտած ժամանակը՝ գամբռ մը իշխանին վրանէն վիթ մը գողցած՝ դուրս կ'ելլէր ու ակաւնէրով խածած վիթն ալ մէկտեղ կը տանէր : Ոչ ոք կը համարձակէր աս աւարը շան բերնէն յափշտակելու : Տղայն, առանց մէկու մը հրամանին, հօրը ձեռքէն փախաւ, շան վրայ յարձակեցաւ, բուռը կենդանւոյն կոկորդը խոթելով՝ աւարը բերնէն դուրս հանել տուաւ, և երկու ձեռքերովը շանը երկու ծամելիքները բռնած՝ անանկ ուժով քաշեց զանոնք, որ ինչուան վիզը պատռեցան : Եւ ունը տղուն ոտքին առջև սատկեցաւ : « Երևանամ, ըսաւ Օսպէիր, որ այսպիսի տղայ մը իրարու ձեռքէն կ'ուզեն առնել. բայց ըստ օրինաց Եւտատայ կ'իյնայ : () րէնքը չըսէր. Ոչ որ երբեք էր սերմանէ՝ անիկայ նաեւ էր հիշէ, և ոչ որ ծառ էր անիկէ՝ պէտք էր ինչ էր կ'ուզէ » : Եւ տատ տարաւ իւր որդին և յանձնեց Օսպէտէ համօրը :

Տղան երկու կերպ սերունդ ունենալով, որդի աղատ գլխաւորի և գերի կնկան մը, հայրը երբեմն իրեն հետ գերիի պէս կը վարուէր, երբեմն ալ որդւոյ պէս : Բռնանալով թեան մէջ խաշն կ'արած էր Եւդար, բայց վայրենի գազաններու հետ ալ կռուելու վարժութիւն կ'ընէր : Իրիկուն մը վրանին մէջ մտած չմտած, Օսպէտէ հայի առջև նետեց իր պարկն՝ որ արիւնաներկ էր : Բացաւ մայրը զայն, և ահուդողի մէջ ինկաւ երբոր գտաւ մէջը Եւդարայ սատկեցուցած առիւծի գլուխ մը :

() ր մը սպաննեց իր երկաթի բազուկովը կռւած հարուածով մը միայն Օսպէիրի խաշանց հովուապետը, որ անգթաբար կը կռուէր պառաւի մը հետ և թող չէր տար անոր որ իր ծառաահիւծ այծերուն ջրհորէն ջուր խմցնէ : Եւ որ ական Օսպէիրի գերի հովիւները, բոլորն ալ Եւդարայ վը-

րան թափեցան իրենց հովուապետին վրէժը հանելու համար : Եւդար գաւազան մը աւազին վրայէն առնելով, անով ամենուն դէմ կը զնէր և խել մը իր վրայ յարձակողներէն գետին կը փռէր շնչասպառ : Առուոյն աղաղակէն՝ Մեղիք երիտասարդը, Օսպէիրի որդին, որ գաշտին մէջ որսորդութիւն կ'ընէր, ձին վազցընելով սկսաւ դէպ 'ի ջրհորը գալ : Արտեսնայ սը Եւդարայ վրան հազար ձեռք վերացած են. կը հիւսնայ երիտասարդ սևորդւոյն աներկիւղութեան և ուժոյն հրաշալեացը վրայ : Գլութը շարժելով, կը վազէ Եւդարայ օգնելու, իրեն յաւերժական բարեկամութիւն կ'երդուրնայ, գերիները կը հեռացնէ, իրեն սրովը զԵւդարը կը ծածկէ, իր ձիուն քովէն քաջցնելու տայ, իր տիրոջը բարկութենէն կը պաշտպանէ զան, ներումն չնորհել կուտայ և Եւտատայ վրանը կը դարձնէ :

Եւդարի սիրտը գրաւած էր Եւդարայ որդի, որ զաւակ էր Սալէքի՝ Եւտատայ եղբորը : Եւդար թէպէտ ճըշմարիտ սիրով կը սիրէր զանիկայ, բայց որովհետեւ ինքը գերի ու սևամորթ մօրմէ մը ծնած էր, և ինքն ալ գերի ու սև էր (թէ և իբրեւ օրինաւոր որդի սիրուած իր հօրմէն), գիտէր թէ իր առ Եւդար ունեցած սէրը Եւրաբացուոյ աչքին առջև տեսակ մը սրբապղծութիւն էր, և թէ անհնարին էր որ Սալէք տար աղջիկը իրեն ամուսնութեան : Եւ կրթով բորբոքած՝ միտքը դրաւ այնպիսի զիւցաղնական գործքեր կատարելու, որովք կարենայ յաղթել ճակատագրին և իր ըզիցը հասնիլ :

Եւդարին հօրեղբարքը կիրք ելած որ Եւդարայ պէս սևորդի գերի մը Եւդարային վրայ աչք ձգէր է, հազարումէկ դարաններ լարեցին պատանւոյն կենացը : Իր զօրութիւնն ու կտրրձութիւնը միշտ անոնց դարանները փձացուց :

() ր մը հօրեղբարքը զինքը անգէն ծովեզերքը խրկեցին որպէս զի իրենց ուղտերը փնտռէ. հոն հրէշ առիւծ մը կը բնակէր, որ զանոնք պիտի ազատէր իրենց եղբօրը զաւակին ձեռքէն : Եւ-

կրորդ առաւօտը եկան տեսան որ սևորդին պառկեր կը քնանար առիւծին դիակին վրայ, զորն որ ինքն իր ձեռքովը սպաններ էր :

Բայսի ցեղին բոլոր պատերազմողները հեռաւոր արշաւանաց մը երթալով, կանայքն, տղաքը, ծերերը, հօտերը, գանձերն ու վրանները՝ միայն Բնդարայ պահպանութեանը յանձնեցին : Վաթանի ցեղին պատերազմող կտրիճները առ բացակայութիւնը օգտակար առիթ սեպելով, Բայսի վրանաց վրայ յարձակեցան : Բնդար, որ բլուրի մը գլուխ դաշտէն հեռու կը հսկէր, կը տեսնէ հեծելոց խուռն ամբոխ մը որ Բողային բնակարանին վրայ կը թափէին : Բայս հեծելոց մէկը դեռահաս աղջիկը առաւ ձիոյն գաւակին վրայ կասեց և իր աւարովը փախաւ : Բնդար Վաթանի նժոյգներէն աւելի արագ վազելով թռաւ անոնց ետեւէն, սպաննեց զյափշտակողը, զԲայլան արձրկեց, արիւնալից խոտերուն վրայ դրաւ, սպաննած հեծելոցն նժուգին վրայ նստաւ, յարձակողներուն վրայ սլացաւ, մէկիկ մէկիկ անոնց վրայ հասաւ, և անոնց դիակները անապատին աւազներուն վրայ կարգաւ մէկմէկէ քիչ հեռու գետին ձգեց : Դարձաւ յաղթող և վրէժը առած, բերաւ տուաւ մօրը զԲայլան, և բոլոր ցեղին օրհնութիւնը ստացաւ :

Իրեն յաղթանակները բանաստեղծական խանդով երգելէն ետքը և բոլոր կանայքն ու բոլոր տղաքը վրանաց տակը բերելէն ետքը, սևորդին թշուաճացմէ աւար առած ձիոյ մը վրայ նստէն հեծաւ, և Շէտատայ բանակը բերաւ ան ամենուն նժոյգները, որոնց որ կեանքը կտրեր էր իր սուրը :

Պատշաճ սեպուեցաւ ի պատիւ երեսաց կանանց և մանաւանդ Սէմէհայի՝ օրինաւոր կողակցին Շէտատայ լուծեամբ ծածկելու թշնամեաց այս

արշաւանքը : Բայց Շէտատ ի դարձին երբոր հօտից այցելութեան գնաց, զարմացաւ տեսնալով որ փառաւոր պատերազմական ձիեր իրեններուն հետ մէկ տեղ կ'արածէին, և Բնդար վրանին կը հսկէր : « Ով անդգամ, ըսաւ իր որդւոյն, ուրեմն դուն անոր համար միշտ առ բանակէն դուրս հեռուները կ'երթաս, և յեղուզակօրէն լերանց կը ճերու և անմատոյց ժայռերու մէջ կ'ապաւինիս, որպէս զի անապատին մէջ եղած մեր եղբարցն ընտրեւագոյն ձիերը գողնաս : Վեզմէ ամենեւին աղէկ բանի յոյս չկայ : Գողութիւնն ու աւազակութիւնը քու արեանդ մէջն է : Դու աւնուանարկ պիտի ընես ան ցեղը, որն որ քու մօրդ ապաստանարան տուաւ » :

Բայսպէս խօսելով Շէտատ երկարատեւ ձեռքը բռնած խարաղանին կողովը իր անմեղ որդին ծեծեց, և չուաններով ժանտալդէնուոյ ծառի մը կայելով զանիկայ, թողուց որ գիշերային անամոց կերակուր ըլլայ : Բայց Սէմէհա, իւր ամուսինը, հեռուէն իր ընկերոջը ձեռքը վեր բարձրացած տեսնալով և Բնդարայ հեծեծանքը լսելով, վազեց արցունք թափելով, և իմացուց էրկանը Վաթանի հեծելոց արշաւանքը ու պատանոցն քաջութիւնները, որ իր առաքինութեանը համար կը պատժուէր : Շէտատ իր որդին կապանքէն ազատեց, և անոր քաջագործութեանց պատմութեանը վրայ ուրախութեան և հպարտութեան արտասուք թափեց, և Օռպէի իշխանին տարաւ զանիկայ, որ իր պատերազմիկներուն կարգը անցուց զԲնդար :

Կը շարունակուի :

լ
ն
ս
կ
որ